

**BOLALARDA IJTIMOIIY MOSLASHUV JARAYONINING
PSIXOLOGIK ASOSLARI VA TARBIYADAGI O‘RNI**

Muallif: Orziqulova Irodaxon Mamirjonovna

Qo‘qon Universiteti Andijon filiali

psixologiya sirtqi ta’lim 24_03 talabasi

Annotasiya: Mazkur maqolada bolalarda ijtimoiy moslashuv jarayonining psixologik mazmuni, uning rivojlanish bosqichlari va tarbiya jarayoniga ta’siri ilmiy asosda yoritiladi. Ijtimoiy moslashuv shaxsning jamoadagi qoidalar, me’yorlar, rollar va ijtimoiy kutishlarga mos ravishda xulq-atvorini shakllantirish jarayonidir. Maqolada bolalarning ijtimoiy moslashuviga ta’sir qiluvchi omillar — oilaviy muhit, tengdoshlar guruhi, pedagogik yondashuv, muloqot ko‘nikmalari va emosional barqarorlik tahlil qilinadi. Shuningdek, zamonaviy psixologlar Erikson, Bandura va Bronfenbrenner nazariyalari asosida moslashuvning psixodinamik, ijtimoiy-o‘rganish va ekologik yondashuvlari yoritiladi.

Аннотация: В статье рассматриваются психологические механизмы социальной адаптации детей, её этапы и влияние на воспитательный процесс. Анализируются факторы, способствующие успешной адаптации: семейная атмосфера, отношения со сверстниками, стиль воспитания и эмоциональная устойчивость ребёнка.

Annotation: This article examines the psychological foundations of social adaptation in children, focusing on its developmental stages and educational significance. It highlights key influences such as family climate,

peer interaction, communication skills, and emotional stability, drawing on theories by Erikson, Bandura, and Bronfenbrenner.

Kalit soʻzlar

Oʻzbek: ijtimoiy moslashuv; muloqot; oila; bola rivoji.

Rus: социальная адаптация; общение; семья; развитие.

Ingliz: social adaptation; communication; social skills; adjustment.

Kirish

Ijtimoiy moslashuv bola shaxsining jamiyat bilan uygʻunlashgan holda rivojlanishini taʼminlovchi asosiy psixologik jarayondir. Bolaning atrofdagilar bilan muloqotga kirisha olishi, oʻz xulqini ijtimoiy meʼyorlarga moslashtirishi, turli vaziyatlarga mos ravishda emosional reaksiyalarni boshqarishi uning moslashuv darajasiga bogʻliq boʻladi. Ilmiy tadqiqotlar shuni koʻrsatadiki, maktabgacha va kichik maktab yoshida moslashuv jarayonlari eng faol kechadi, chunki aynan shu davrda bola ijtimoiy rollarni oʻrganadi, guruh qoidalarini oʻzlashtiradi, muloqot kompetensiyalarini rivojlantiradi. Eriksonning psixosotsial rivojlanish nazariyasiga koʻra, bola har bir bosqichda maʼlum ijtimoiy vazifani bajaradi va uning muvaffaqiyati shaxsning sogʻlom psixologik poydevorini yaratadi. Bandura taʼriflagan ijtimoiy-oʻrganish modeli esa bolalarda kuzatish, taqlid va ijtimoiy mustahkamlash mexanizmlariga asoslanadi. Bu shuni anglatadiki, bola ijtimoiy xulqni asosan kuzatish va tajribadan oʻrganadi. Bronfenbrennning ekologik tizimlar nazariyasiga koʻra, bola rivojiga taʼsir qiluvchi omillar mikro-, mezo- va makrotizim darajasida shakllanadi va bu tizimlarning uygʻunligi moslashuvning sifatini belgilaydi. Tarbiya jarayonida ijtimoiy

moslashuvni to'g'ri qo'llab-quvvatlash bola shaxsining barqaror, faol, kommunikativ va o'ziga ishongan bo'lib shakllanishiga xizmat qiladi.

Asosiy qism

Bolalarda ijtimoiy moslashuv bir nechta psixologik mexanizmlar orqali amalga oshadi. Birinchi mexanizm — ijtimoiy idrok bo'lib, bola o'zgalar xatti-harakatlarini to'g'ri talqin qilishni o'rganadi. Yuz ifodasi, ohang, tana harakati kabi noverbal signallarni tushunish ijtimoiy moslashuvning asosiy shartidir. Ikkinchi mexanizm — muloqot ko'nikmalari. Nutq rivoji, o'z fikrini ifodalash, tinglay olish, navbat kutish kabi kommunikativ malakalar bola uchun ijtimoiy faollikni ta'minlaydi. Uchinchi mexanizm — emosional regulatsiya bo'lib, bola o'z his-tuyg'ularini vaziyatga moslashtirishni o'rganadi. Emosional intellekti rivojlangan bolalar moslashuvda faolroq bo'lib, konfliktlarni tinch yo'l bilan hal qila oladilar.

To'rtinchi mexanizm — ijtimoiy rollarni o'zlashtirish. Bola o'yin faoliyati orqali “o'qituvchi”, “shifokor”, “do'st”, “rahbar” kabi rollarni bajaradi va har bir rolning talablarini tushunadi. Bu jarayon kelajakdagi ijtimoiy kompetensiyalarni shakllantiradi. Beshinchi mexanizm — o'z-o'zini baholash. O'ziga ishonch yuqori bo'lgan bolalar ijtimoiy muhitda faolroq, tashabbuskor va moslashuvchan bo'ladilar. O'zini past baholovchi bolalar esa jamoadan chetlanishga moyil bo'lib, bu moslashuv jarayonini sekinlashtiradi.

Ijtimoiy moslashuvga ta'sir qiluvchi omillar ichida oila muhiti yetakchilik qiladi. Ota-onaning mehribon munosabati, izchil tarbiya va muloqotning ochiqligi bolada ijtimoiy ishonchni shakllantiradi. Tengdoshlar guruhi esa bolaning jamoadagi real tajribasini boyitadi. Shuningdek, ta'lim muassasalarida pedagogning psixologik yondashuvi moslashuv jarayoniga katta ta'sir ko'rsatadi. O'qituvchining qo'llab-quvvatlovchi pozitsiyasi, individual yondashuvi va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantiruvchi o'yinlar

moslashuv muvaffaqiyatini oshiradi. Zamonaviy psixologik tadqiqotlar ijtimoiy moslashuvning neyropsixologik asoslarini ham ko'rsatadi: prefrontal korteksning faolligi bolaning ijtimoiy vaziyatlarda qaror qabul qilishini, emosional reaksiyalarni boshqarishini va ijtimoiy bashorat qilish qobiliyatini ta'minlaydi. Demak, ijtimoiy moslashuv bola shaxsining psixologik rivojida markaziy o'rin tutadi va tarbiya jarayonining sifatini belgilaydi.

Taklif

Ta'lim va tarbiya jarayonida bolalarda ijtimoiy moslashuvni qo'llab-quvvatlash uchun muloqotni rivojlantiruvchi o'yinlar, guruhli mashg'ulotlar, ijtimoiy rolli o'yinlar va konfliktlarni hal qilish bo'yicha treninglardan foydalanish tavsiya etiladi. Ota-onalar esa bolaga mehr, barqaror qo'llab-quvvatlash va tushunishga asoslangan oilaviy muhit yaratishi zarur.

Xulosa

Bolalarda ijtimoiy moslashuv jarayoni shaxsning jamiyatga moslashgan, boshqalar bilan samarali muloqot qila oladigan, o'z hissiyotlarini boshqara oladigan va ijtimoiy vaziyatlarga mos ravishda xulq namoyon eta oladigan yetuk inson bo'lib shakllanishida muhim o'rin tutadi. Ilmiy manbalar ko'rsatadiki, moslashuvning muvaffaqiyati bola bilan oila, tengdoshlar, pedagoglar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar sifatiga bevosita bog'liq. Tarbiya jarayonida ijtimoiy moslashuvga e'tibor qaratish, bolaning psixologik ehtiyojlarini inobatga olish, ijtimoiy ko'nikmalarni o'rgatish va emosional barqarorlikni mustahkamlash shaxs rivojining barqaror bo'lishiga yordam beradi. Moslashuv jarayonini qo'llab-quvvatlagan taqdirda bola jamoadagi qoidalarni oson qabul qiladi, stressga bardoshli bo'ladi, hamkorlik qilishni o'rganadi, sog'lom munosabatlar o'rnatadi va ijtimoiy muvaffaqiyatga erishadi. Shu bois bola psixologiyasi fanida ijtimoiy

moslashuvni chuqur o'rganish va uni tarbiya jarayoniga integratsiya qilish zamonaviy pedagogikaning dolzarb vazifalaridan biridir.

Adabiyotlar

1. Erikson E. Childhood and Society. New York: Norton, 1993. – 445 p.
2. Bandura A. Social Learning Theory. Englewood Cliffs: Prentice Hall, 1977. – 247 p.
3. Bronfenbrenner U. The Ecology of Human Development. Harvard University Press, 1979. – 330 p.
4. G'oziev E. Bola psixologiyasi. Toshkent: O'qituvchi, 2017. – 368 b.
5. Berk L. Development Through the Lifespan. Pearson, 2020. – 760 p.
6. Rogoff B. The Cultural Nature of Human Development. Oxford University Press, 2003. – 318 p.

